

Book Feature

Boekbeskouing

Pieter Kapp, *Draer van 'n Droom: Die Geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, 1909–2009*

Hemel en See Boeke, Hermanus, 2009

484 pp

ISBN 978-0-620-43874-2

R240.00

**'n Onmisbare getuienis van die steil heuwel wat uitgeklim is
en die moeilike pad wat voorlê**

Afrikaner-nasionalisme was een van die grootste politieke en maatskaplike kragte van die twintigste eeuse Suid-Afrika. Historici en joernaliste het daaroor met wisselende insig en begrip geskryf. Min van hulle het primêre navorsing in die argiewe gedoen en sommige het Afrikaans nie goed verstaan nie. Met verloop van tyd het die werke van Dunbar Moodie en Dan O'Meara kanonieke status verwerf.

Die beeld is vasgelê van 'n hegte binnekring van intelligentsia wat voortdurend met mekaar in verbinding was en wat deur middel van die Afrikaner Broederbond hul nasionalistiese boodskap onder Afrikaners tot in die verste uithoeke versprei het. Daar was die verdere aanname dat met die Nasionale Party aan bewind die regering gretig was om Afrikaanse instellings op die been te help en te bevoordeel. Mettertyd is die indruk in joernalistieke kringe gevestig dat die verstormende ontwikkeling van Afrikaans van *patois* tot literêre, akademiese en tegnologiese taal grootliks aan begunstiging deur die staat toegeskryf kan word.

Die merkwaardige is dat so min werk oor die verskillende stutorganisasies van die Afrikanernasionalisme gepubliseer is wat op primêre navorsing staatmaak. Die vyf volumes oor die Nasionale Party bied 'n ryk bron van inligting en dieselfde is waar van Ernst Stals se groot opgesette studie van die Afrikaner Broederbond wat gebaseer is op die organisasie se argiewe. Stals se waardevolle manuskrip is onlangs meer gereedlik aan biblioteke beskikbaar gestel. Hopelik sal dit die einde beteken van die neiging om die Broederbond as 'n *deus ex machina* aan te wend om 'n ingewikkelde probleem op 'n eenvoudige wyse op te los.

Een van verskeie organisasies wat tot onlangs feitlik glad nie nagevors is nie, is die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns wat in 1909 gestig is. Saam met die Afrikaanse Christelike Vrouevereniging (ACVV) en die Suid-Afrikaanse Onderwysunie (SAOU) is die Akademie die enigste organisasie wat net na die Anglo-Boereoorlog gestig is wat nog oorleef. In die honderste jaar van die organisasie het Pieter Kapp se *Draer van 'n Droom: Die Geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, 1909–2009* verskyn.

In sy inleiding skryf Kapp dat toe hy in 1999 voorsitter van die Akademie geword het, hy besef het hoe min hy werklik van die organisasie weet. Hy sou gou

uitvind dat die Akademie se argief ongeorden was. Met die hulp van sy vrou en drie assistente het hy inventarise vir die sleutelversamelings opgestel en die argief grootliks ontsluit. Hy meen dat daar genoeg materiaal is vir 'n aantal nagraadse verhandelinge.

In die skryf van die manuskrip het Kapp voor die groot probleem te staan gekom wat elke historikus in die gesig staar wat oor 'n gemeenskap, organisasie of party skryf: Moet die aanbieding kronologies wees met die belangrike voordeel dat die ontwikkelingsgang van 'n denkklimaat en 'n tydsgesee ontvou as deel van die narratief? Of moet dit sistematies wees met aparte hoofstukke oor verskillende temas wat elkeen kronologies aangebied word? Dit bied die voordeel dat die lesers net daardie temas kan lees waarin hulle besonder belangstel en die res oorslaan.

Kapp het die tematiese benadering vir sy werk gekies. Verskeie temas word in aparte hoofstukke behandel. Onder hulle is daar: die taalstrewes, die letterkundige bekronings, die kunste en die geesteswetenskappe, die natuurwetenskappe, die onderwys, staatkundige kwessies en finansies. Elke keer word die storie van 1909 tot die jongste tyd vertel. Na my mening was dit 'n fout om nie die kronologiese benadering te volg nie. Die tematiese benadering het die voordeel dat bepaalde onderafdelings afsonderlik uitgewerk kan word, maar die narratief word versteur deurdat daar elf of twaalf keer na die begin van die storie teruggekeer word.

Hierdie kritiek moet egter geensins afbreuk doen aan die groot bydrae wat *Draer van 'n Droom* lewer nie. Die onderwerp is uitputtend nagevors, die opbou en aanbieding van die materiaal is baie professioneel en die ontleding is nugter en indringend. Die verhaal wat na vore kom, is dié ontstaan van 'n beskeie organisasie op 1-2 Julie 1909 in Bloemfontein toe die taalimperialisme van die Britse Ryk op sy hoogtepunt was. Oud-president M.T. Steyn wat saam met die afgevaardigdes van die Nasionale Konvensie na Londen onderweg was, het 'n boodskap gestuur waarin hy die hoop uitspreek dat 'n heerlike literatuur geskep sal word waarop die Suid-Afrikaanse volk later trots sal wees. Hy het vervolg: "Is het slechts 'n droom? Waarom kan 't niet? Mijn antwoord is: Het kan, also ons volk slechts wil."

'n Sleutelrol is gespeel deur die Nederlander, F.V. Engelenburg, redakteur van *Die Volkstem* en iemand wat hom sterk met die Afrikaners vereenselwig het. Dit was hy wat daarop aangedring dat die Akademie op die Europese model 'n wetenskaplike prestige-organisasie moet word met lidmaatskap beperk tot erkende skrywers, wetenskaplikes en kunstenaars. Gou het die belangrikste fokuspeunte die uitgee van die *Woordelys en Spelreëls* geword, die "kroonjuweel" in Kapp se woorde, en saam daarmee die bekronings.

Soos mens van Afrikaners kan verwag, was twiste volop. Daar was die twis oor die woordeboek van die Afrikaanse taal, wat eintlik na die Akademie moes gegaan het, maar deur dr. D.F. Malan se bemoeing deur die Universiteit van Stellenbosch ingepalm is. Daar was ook die geval van C.J. Langenhoven, wat uit die Akademie bedank en gereeld in sarkastiese terme daarna verwys het. Regeringshulp, selfs met die Nasionale Party aan bewind, was skaars. Nietemin het die Akademie 'n sleutelrol gespeel in die ontwikkeling van Afrikaans en Afrikaanse instellings, soos byvoorbeeld die Afrikaanse diens van die Suid-Afrikaanse Uitsaaikorporasie. Die

bekroning van skrywers en digters het gereeld vir opskuddings gesorg, maar die pryse, veral die Hertzog-prys, het gesog gebly.

Tog bly die Akademie tot die einde van die Tweede Wêreldoorlog 'n redelik beskeie organisasie wat tot 1947 nie 'n eie, voltydse sekretaris kon in diens neem nie. Die Nasionale Party-regering lui 'n nuwe era in van 'n akademiese en kultuurelite met oorvleuelende lidmaatskap in verskeie organisasies en persoonlike betrekkinge met kabinetslede. 'n Mens sou kon vra waarom Kapp nie groter aandag aan die verhouding tussen die onderskeie leierskorpse van die Akademie en die Afrikaer Broederbond gegee het nie, maar dit is te betwyfel of daar werklik sprake van wedersydse beïnvloeding was en indien daar wel was of dit nagespeur kan word. 'n Mens vermoed dat veral in die geesteswetenskappe die meeste lede van die Akademie Broederbonders was. Dis onwaarskynlik dat hulle die Bond sou gebruik (of die Bond hulle) om bepaalde doelwitte te bereik.

Binne die eerste dekade van die NP-bewind het die Akademie die regering oortuig om die Afrika-Instituut, die Vaktaalbuero en 'n Instituut vir Genealogie te stig. Veral in die jare sestig was die band tussen Akademie en die kabinet so nou dat dit benouend vir onafhanklike geeste geword het. Van die begin van die sewentigerjare ontstaan daar 'n groter begrip vir die gebrek aan kapasiteit van die staat en die noodsaak vir die Akademie om meer onafhanklik van die regering te ontwikkel. Terselfdertyd is daar egter groot en griewende flaters begaan, soos die besluit om nie lidmaatskap van die Akademie aan prof. Richard van der Ross toe te ken nie. Dit is ook in hierdie tyd dat hubris die Akademie noop om 'n onbekostigbare Akademiegebou op te rig, wat gou ontruim moes geword.

Die NP-bewind word gevolg deur die ANC-regering, wat met die arrogansie van Jakobyne geen kulturele pluralisme kan duld nie en die klein maar noodsaaklike regeringsubsidie afgesny het. Oor die laaste tien jaar het veral die Dagbreek Trust die Akademie gehelp om sy waardevolle rol te bly speel. Soos talle ander Afrikaanse organisasies is sy invloed beperk. Kapp vertel dat afvaardigings oor die voertaalkwessie deur sekere rektore met kwalik verborge vyandigheid ontvang is.

Kapp sluit die boek af met die vraag of Steyn se droom kan herleef in 'n tyd dat die aanslag van Engelse taalimperialisme so fel is as wat dit in 1909 was. Die sleutelfaktor, soos destyds, is wil. Meer nog in 1909 is daar talle welopgevoede taalgeneote wat die stryd om 'n vaste en volhoubare plek vir Afrikaans op skool en universiteit te verseker, minag of geringskat. Gerieflikheid en gediensigheid en ook die begeerte om te wys "ons is nie almal so nie", gee by hierdie mense die toon aan.

'n Toenemend nie-rassige Akademie het 'n sleutelrol om te speel om te verhoed dat Afrikaans, soos die reënwoude, kwyn en verdwyn. Kapp se *Draer van 'n Droom* is 'n onmisbare getuieis van die steil heuwel wat uitgeklim is en die moeilike pad wat voorlê.

Hermann Giliomee
Universiteit van Stellenbosch

Die verhouding tussen “droom” en “werklikheid”

Die bedoeling met die opmerkings hieronder is nie om ’n omvattende bespreking van Pieter Kapp se voortrefflike *Draer van ’n Droom* as sodanig te wees nie. Eweneens word daar ook nie hieronder gepoog word om die sentrale tema uit die werk, naamlik die “droom” ten grondslag van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap, op ’n breedvoerige wyse te bespreek nie. Die opmerkings hieronder is eerder daarop toegespits om ’n gesprek oor enkele aspekte van dié droom aan te knoop.

Daarmee word nie voorgegee dat hierdie droom nie vandag op ’n omvattende wyse ter sprake gebring behoort te word nie. Intendeel, Afrikaners is vandag nogmaals voor ’n kruispunt in hulle geskiedenis. Dit is ’n kruispunt wat ten diepste met hulle kultuur-politieke “drome” (ideale, simboliese rigtingwysers, ensovoorts) verbandhou. Teen hierdie agtergrond is dit ondenkbaar dat Afrikaners daarop sal antwoord sonder dat hulle nie ook die Akademie ten grondslag daarvan op ’n dwingende wyse in oënskou geneem het nie. Die Akademie het immers in die verlede, en dit blyk tot oorvloedens toe uit die werk van Kapp, ’n sentrale plek in die geskiedenis van die twintigste eeuse Afrikaners ingeneem.

As ’n invalshoek op die bespreking hieronder word verwys na die oeroue vraag oor die verhouding tussen “droom” en “werklikheid”, “teorie” en “praktyk”, of – om dit anders te formuleer – die verhouding tussen “akademie” (kleinletter) en “politiek”. Want as daar vir my ’n bepaalde leemte in die werk van Kapp is, is dit dat hy (te midde van die sentrale rol wat aan die Akademie se “droom” in die “politiek” van Afrikaners toegeken word) nie hierdie verhouding self op ’n grondige wyse ter sprake bring nie. Wat presies is die aard van hierdie verhouding? Watter krag oefen “drome” op die “politieke werklikheid” uit? Asook andersom, watter invloed het laasgenoemde op ons drome?

’n Mens sou natuurlik kon aanvoer dat hierdie blote teoretiese vrae is wat streng gesproke nie binne die ruimte van ’n historiese werk tuishoort nie. In ’n bepaalde opsig is dit natuurlik so. Hierdie is egter nie maar net blote teoretiese vrae nie. Intendeel, die wyse waarop ’n mens dit verstaan, het waarskynlik ’n direkte implikasie vir ’n mens se blik op die toekoms. En is dit nie juis die tema van die toekoms (die “droom” vir die toekoms) wat Kapp by implikasie dwarsdeur die boek en uiteindelik baie eksplisiet in die laaste hoofstuk ter sprake bring nie? Omdat die kwessie van die toekoms ook vir ons van groot belang is, staan ons by hierdie vrae stil.

Die grootse drama wat Kapp in sy werk opvoer, is in ’n gewisse sin van die woord die drama wat homself in die gemoed van die nasionalistiese Afrikaners van die twintigste eeu afgespeel het. Nog nader geformuleer: Die drama wat in *Draer van ’n Droom* afspeel, is die drama waarin die “droom” wat die Akademie onder Afrikaners beliggaam het slegs ’n droom kon wees omdat dit in ’n intieme bondgenootskap met die nasionale “politiek” van Afrikaners gestaan het. Soveel so dat die een nie sonder die ander ene denkbaar was nie. Droom en werklikheid, teorie en praktyk, akademie en politiek was vanaf sy stigting onlosmaaklik deel van wie en wat die Akademie was.

Daarmee was nóg die politiek van Afrikaners nóg die Akademie unieke verskynsels in die moderne wêreld. Intendeel, tydens die negentiende en twintigste eeue het nasionale bewegings dwarsoor die Westerse wêreld hulself by wyse van idee-forums soos taal- en kultuur akademies institute, verenigings, ensovoorts, gevorm. Soveel so dat 'n mens in 'n terugskoue daarop glad nie 'n onoorbrugbare skeiding tussen teorie en praktyk kan aanlê nie. Hierdie dinge het mekaar geïmpliseer. Miskien nog sterker geformuleer: In die geskiedenis van moderne nasionale bewegings was politiek en idee bestaansvoorwaardes vir mekaar. Sonder die akademiese forums sou die nasionale bewegings nie daarin geslaag het om die room – die kulturele elites – van hulle onderskeie kultuur-gemeenskappe vir die nasionale saak te mobiliseer nie. Maar ook andersom, sonder die nasionale bewegings sou die akademiese forums hoegenaamd nie die rigtinggewende of vormende rol gespeel het wat hulle inderdaad in hulle onderskeie gemeenskappe gespeel het nie.

Die diepte van die band tussen hierdie dinge blyk veral wanneer dit aan spanning onderwerp word. Om die waarheid te sê, 'n mens kan beweer dat die verbrekking van die band tussen teorie en praktyk, party en akademie, tot 'n diepliggende krisis in beide aanleiding gee: Terwyl die politieke beweging of party vanweë die verbrekking in die verhouding met die akademiese forum sy intellektuele voorhoede verloor, beland die akademie sonder die stukrag van die politieke beweging dikwels in 'n ernstige identiteitskrisis. Sonder om die punt hieronder vooruit te loop, kan nou reeds gesê word dat so 'n krisis onder meer manifesteer wanneer die akademiese forums begin om hulself wetenskapsfilosofies op 'n neutrale grondslag te organiseer, dit wil sê wanneer hulle hulself voortaan tot die beoefening van die sogenaamde “suiwer” wetenskappe verbind. Sodanige neutraliteit word bemiddel wanneer die politieke dryfkragte, wat eens die rasionaal agter die akademies was, onder hulle wegval.

Maar waarom is die punt oor die wederkerige afhanklikheid tussen teorie en praktyk, akademie en politiek so belangrik? Die antwoord daarop hou verband met die feit dat dit beskou kan word as twee belangrike spilpunte waaromheen die geskiedenis van die twintigste eeue Afrikaners afgespeel het. Rondom die oorwinnings en mislukkings in sowel hulle politiek as hulle teoretiese denke het 'n belangrike deel van die Afrikaners se geskiedenis afgespeel. As sodanig werp dié wederkerigheid (of die gebrek daaraan) 'n betekenisvolle lig op sowel die krisis wat die Afrikaners, maar in die besonder die Akademie die afgelope dekades deurgemaak het. Maar dit werp ook 'n lig op die moontlike toekoms van die Afrikaners, asook die Akademie self.

Die Akademie – en dit is reeds hierbo gesê – was as teoretiese forum vanaf sy eerste oorsprong in 'n baie intiem-wederkerige verhouding met die destydse politieke (en in die besonder nasionalistiese) kragte onder Afrikaners. 'n Mens kan egter met reg beweer sê dat die sestiger, sewentiger en tagtiger jare verstaan kan word as jare waarin hierdie wederkerigheid aan toenemende spanning onderwerp en in sommige gevalle tot 'n volledige skeiding tussen politiek en akademie aanleiding gegee het. Tussen die Akademie as die intellektuele voorhoede van Afrikaners en die politieke party van die Afrikaners het spanning ingetree. Dr. Hendrik Verwoerd se “ietwat iesegrimmige” (Kapp) houding jeens die Akademie tydens die Akademie-jaarvergadering van 1964 kan as 'n belangrike simptoom hiervan beskryf word.

Maar wat was die gevolge van hierdie verlies aan wederkerigheid? Ek dink nie daar word genoegsaam oor hierdie saak onder Afrikaners nagedink nie. Daarby gee Kapp m.i. ook nog nie voldoende antwoorde hierop nie. Nogtans kan beweer word dat die skeiding tussen politiek en akademie tot 'n ernstige verskraling in die politieke werklikheid self aanleiding gegee het. Tekens hiervan is die feit dat die Afrikanerpolitiek in dié tyd 'n gewisse swenk na die kant van burokratiese beheer, politieke professionalisme, 'n eensydige vertroue op die veiligheidsmagte en 'n verlies aan innerlike oortuigingskrag ervaar het. Retoriek eerder as die oorwoë mening, die korttermyn-oorweging van die professionele politikus eerder as die idealistiese vergesig, die opportunistiese kortpad eerder as die moeisame weg van selfopoffering, het die botoon begin gevoer. Sonder 'n deeglike begroning vanuit die akademiese wêreld het die politiek van die Afrikaners 'n leë politiek geword.

Dit is egter nie waar die proses van verarming geëindig het nie. Vanweë die skeiding tussen politiek en teorie, party en akademie, is ook die akademiese lewe self in dié tyd aan 'n proses van verarming onderwerp. Sonder die idealisme en dryfkrag wat die politieke ideale van die verlede aan die akademiese lewe gebied het, het laaggenoemde ten beste terug gesink in 'n morele beterswering oor dinge soos geregtigheid, die kultuur van individuele regte, ensovoorts, dit alles dikwels sonder om 'n realistiese greep te kry op die kulturele, politieke en ekonomiese moontlikheidsvoorwaardes vir die verwesenliking van hierdie lofwaardige morele ideale. Nodeloos om te sê, hierdie moralistiese klem het dikwels en veral in die latere jare van apartheid en in die eerste dekade van die post-apartheid era met 'n radikale bevraagtekening van selfs maar die feit van Afrikaner-wees gepaard gegaan. Diegene onder die Afrikaners wat so geredeneer het, het daarmee te kenne gegee dat hulle hulself volledig van die politieke ideale van die Afrikaner vervreem het. Die skeiding tussen akademie en politiek was voltrek.

Nog 'n voorbeeld van die verarming wat in die akademiese lewe ingetree het (en wat uit Kapp se geskiedenis van die Akademie sigbaar word, maar sonder dat hy dit tot 'n tema van refleksie verhef), is 'n bykans onsigbare herskrywing van die wetenskapsbeskouing wat tot dusver as normatief onder Afrikaners gegeld het. As die wetenskappe (en in die besonder die geesteswetenskappe) in die verlede vanuit 'n Afrikaner-perspektief 'n duidelike (Christelik-nasionale) begroning gehad het, gaan die verlies aan vertroue in die politieke ordes met 'n “neutralisering” van die wetenskappe gepaard. ('n Kollega van my verwys na die wetenskaplike benadering in dié tyd as 'n uitdrukking van “Boere positivisme”). In plaas daarvan om as wetenskaplikes en denkers hulleself in die problematiek van die politiek te werp, verkies talle – dikwels ook in die Akademie, soos blyk uit Kapp – om eerder op 'n soort veilige afstandelike daarteenoor te staan. Voortaan word die werklikheid aan die neutrale oorsig van die objektiewe waarnemer onderwerp. Hierdie “gnostiese” ontvlugting vanuit die politieke problematiek na 'n hemel van ongeskonde neutraliteit moet nog beskryf word. Maar ten minste kan ons sê dat die akademiese lewe daarmee in 'n werklikheidsvreemde en gryse verstarring vasgeval het. G'n wonder dat die Akademie toe – met enkele uitsonderings na – geen wesenlike bydrae op die gebied van die politieke en sosiale denke gelewer het nie. (In die sogenaamde neutrale sfeer van die natuurwetenskappe daarenteen – dit wil sê in die veilige ruimte weg van die politieke krisis van die tyd – is daar goeie prestasies gelewer).

Uiteraard werk ons vandag met die voordeel van afstand. Maar vanuit dié afstand moet die volgende vrae veral aan die adres van die Afrikaner-akademië tussen die sestiger en tagtiger jare gerig word. Maar ook aan die Akademie van dié tyd. Dit is vandag volledig begrypbaar dat julle 'n spanning tussen die politieke en die akademiese ervaar het. Maar hoekom het julle toegelaat dat die twee – ten minste teoreties – volledig uitmekaar dryf? Hoekom het julle nie eerder gepoog om die brug tussen die twee wêreldes te slaan deur opnuut – dit wil sê van die radikaal andersoortige historiese konteks van dekolonialisering; die wêreldwye veroordeling en die interne legitimiteitskrisis; die demografiese verskuiwing; die nuwe bewussyn binne die politiek-filosofiese wêreld rondom die belangrikheid van gemeenskappe; die belangrike verskuiwing in die VN ten opsigte van gemeenskaps- of minderheidsregte; die internasionale debatte oor die beperkinge van die liberale regsdenke, ensovoorts – nuwe inhoud aan die politieke ideale van die Afrikaner te gee nie? Waarom het julle toegelaat dat die Afrikaner se idee-wêreld as't ware tussen 'n moralisme en 'n positivisme, tussen 'n werklikheidsvreemde voorskryftelikheid en 'n neutrale wetenskap, tussen historiese selfontkenning en burokratiese bestuur gesplits word?

Dieselfde vrae kan vanuit 'n bietjie breër idee-historiese raamwerk so geformuleer word. Afrikaners het vanaf die latere dekades van die agtiende eeu met verskillende grade van sofistikasie die republikeinse ideaal omhels (en op verskillende wyses ingeklee). Soveel so dat die republikeinse gedagte as die leidende beeld in hulle geskiedenis verstaan kan word. Maar – en dit is die kritiese vraag – waarom het die intellektuele lewe onder Afrikaners in die “dekades van krisis” nie gepoog om in hermeneutiese aansluiting by hulle eie tradisie die republikeinse erfenis so te deurgrond dat dit binne 'n nuwe historiese konteks weer 'n demokraties-legitieme en universeel aanvaarbare inslag kon vind nie? M.i. was dit hulle historiese verantwoordelikheid. Nogtans het talle van hulle eerder verkies om hulself van hulle historiese wortels los te sny. Die kultuur-politieke rigtingloosheid wat Afrikaners die afgelope dekades ervaar het, kan as 'n direkte gevolg van hierdie onvermoë tot hermeneutiese aanknoping by die verlede beskou word.

In hierdie verband kan 'n mens selfs nog meer spesifiek wees. Afrikaners het genoegsame rede gehad om tydens die dekades van krisis ook moreel verontwaardig te voel. Hulle het om verstaanbare redes die behoefte gehad om hulleself af te grens van wat in die politieke werklikheid afgespeel het. Die vraag is egter waarom hierdie morele verontwaardiging nie vanuit die morele bronne in hulle eie tradisie verwoord is nie? Waarom het hulle nie die bronne vanuit die republikeinse tradisie ontgin om hulle teen die vergrype van hul tyd uit te spreek nie? In plaas daarvan om nuwe inhoud aan die tradisie te gee, is eerder verkies om daarvan af te stap.

Die republikeinse tradisie, soos enige ander tradisie (ook die liberale tradisie wat vandag dikwels as alternatief aan Afrikaners voorgehou word), is nie 'n blaamlose tradisie nie. Slawerny en onreg teen vroue is oor eue vanuit die republikeinse tradisie gemotiveer. Vergelyk die wyse waarop Aristoteles en Thomas Jefferson, bakens in die geskiedenis van republikeinse denke, aan hierdie praktyke vagesit het. Maar, en dit is die belangrike punt, die republikeinse tradisie beskik ook oor die bronne om morele rigting anderkant hierdie vergrype aan te dui. Waarom het die Afrikaanse intellektuele dit nie gedoen nie? Waarom het hulle nie hulle tradisie so toegeëien dat dit 'n oop, demokratiese en ontvanklike karakter verwerf het nie? Een van die gevolge van hierdie onvermoë was dat die legitieme morele verontwaardiging

onder Afrikaners dikwels (en veral na 1994) in 'n werklikheidsvreemde moralisme omgeslaan het. Daarmee is die noodsaaklike feit van morele verontwaardiging onder Afrikaners ironies genoeg eintlik ten diepste verlam.

Hierdie vraag het veral betrekking op die Akademie. Genl. Hertzog het in sy motivering waarom die Akademie gestig moes word, by uitstek 'n republikeinse motivering daarvoor gegee. Hertzog het gesê die Afrikaners in en deur die bemiddeling van die Akademie tot “volle wasdom” sal kan kom. 'n Sterker republikeinse motivering kan kwalik gegee word. Want in die republikeinse tradisie is die *telos* of doel van die politieke lewe om die gemeenskap tot wasdom – 'n goeie en florerende lewe – te voer. Onlosmaaklik deel van hierdie strewe na wasdom en geluk is die kultivering van die ou deugde. In en deur die kultivering van deugde soos 'n sin vir matigheid, geregtigheid, skoonheid en wysheid word die ruimtes geskep waarbinne die karakter van gemeenskappe gevorm en die goeie lewe 'n werklikheid kan word. Die Akademie was in ooreenstemming met Hertzog se republikeinse ideale vir die Akademie by uitstek dié liggaam waarin dié goeie lewe nagejaag en verwerklik is.

Wat het van hierdie republikeinse motivering ten grondslag van die Akademie geword? My eie gevoel is dat die Afrikaners vandag, net soos tydens die jare na die Anglo-Boereoorlog, 'n dringende noodsaak het aan 'n instelling soos die Akademie wat aan Afrikaners rigting kan aandui. Dit wil sê 'n instelling wat nogmaals kan antwoord op die vraag hoe Afrikaners as kultuur-gemeenskap tot volle wasdom kan kom. Maar dit bring ons ten slotte juis by die vraag van die toekoms. Kan die Akademie weer sy historiese rol ten opsigte van Afrikaners opneem? Kan hy weer dié instelling vir Afrikaners word wat denkebeelde van die goeie lewe – die strewe na die ware, die goeie en die skone – as nastrewenswaardig aan hulle voorhou? Nog nader geformuleer, kan hy die republikeinse erfenis van Afrikaners op 'n skeppende wyse toeëien?

Die vooronderstelling waarop hierdie vrae rus, is dat die Akademie opnuut weer die samehang tussen teorie en praktyk, droom en politiek sal herontdek. Maar dit is juis in hierdie verband dat 'n laaste opmerking oor Kapp se werk gemaak moet word. Kapp wei die laaste hoofstuk aan die toekoms van die Akademie. Die droom van die Akademie staan daarin sentraal. Nou, daarmee – dit is met die feit van die droom as sodanig – het ekself geensins probleme nie. Die Akademie sal inderdaad geen toekoms hê as dit nie deur 'n verbeeldingryke droom aangevuur word nie. My vraag is egter of die argument oor die droom vir die toekoms voldoende rekening hou met die praktiese – politieke – voorwaardes daarvoor. In aansluiting by die argument hierbo: Maak die droom waaroor Kapp skryf voorsiening vir die feit – soos bevestig deur die geskiedenis van die Akademie self – dat dit slegs droom kan wees indien dit deur breë politieke oogmerke onderlê en aangevuur word?

Draer van 'n Droom deins m.i. te veel terug van hierdie vrae. Dit wil sê van die vrae oor die politieke of praktiese voorwaardes vir die droom. Die belangrikste rede daarvoor is m.i. dat Kapp onseker is oor die vraag of die Akademie homself tot die politiek-kulturele ideale van die Afrikaners moet verbind. Nog sterker geformuleer, in plaas daarvan om die toekomsdroom van die Akademie te situeer binne die geskiedenis van die – republikeinse – Afrikaners en so die Akademie op te roep om op 'n hermeneuties verantwoordelike wyse nuwe inhoud daaraan te gee, is

Kapp eerder daartoe geneig om dit daarvan te isoleer. Ten grondslag daarvan lê die poging om in sy nadenke oor die toekoms van die Akademie dit tot slegs 'n forum van belange vir Afrikaans in te kort. Dit alles onder die vaandel dat die Akademie eintlik as taalforum so inklusief as moontlik moet wees. En met “inklusief” word veral verwys na die poging om ook die bruin Afrikaanssprekende wêreld binne die geledere van die Akademie te verwelkom.

Eksel self het geen probleme met sekere ooreenkomste en verstandhoudings met die bruin Afrikaanssprekendes rondom Afrikaans nie. Intendeel, dit moet op verskeie wyses aangemoedig word. My vraag is egter – weer eens – of Kapp genoegsaam nagedink het oor die politieke voorwaardes vir die droom waarvan hy skryf. Die politieke ondertone van die droom word so afgewater dat daar vir alle praktiese doeleindes eintlik min sprake daarvan is. Om die waarheid te sê, ter wille daarvan om die bruin Afrikaanssprekendes binne die geledere van die Akademie tuis te maak, word die politieke kragte wat die Akademie in die verlede tot so 'n formidabele krag gemaak het eenvoudig in die vergetelheid gelaat.

Die gevolg daarvan is dat die Akademie in gevolge Kapp se perspektief daarop die Afrikaners as kultuur-gemeenskap vir alle praktiese doeleindes in die koue laat. Dit in 'n tyd waar die Afrikaners deur middel van dinge soos akademiese forums leiding op die gebied van idees (simboliese ordes, ensovoorts) gegee moet word. Die toekoms sal leer of hierdie droom enige neerslag in die praktiese werklikheid gevind het. Vanuit die geskiedenis beoordeel het 'n mens rede om skepties daaroor te wees. Sonder steunpunte in sy eie ideële geskiedenis (onder meer die republikeinse gedagte) kan die toekoms reeds tot 'n einde gekom het.

Danie Goosen
Unisa

Akademie se wel en wee goed beskryf

Die geskiedenis van instellings bied dikwels boeiende insae in die groter geskiedenis van 'n land, 'n volk of taal. Daarom het dit veel sin om die verhaal van 'n skool, universiteit, politieke party, maatskappy of vereniging te bestudeer ten einde 'n meer konkrete beeld van die breër geskiedenis te verkry.

Só is dit dan ook met *Draer van 'n Droom* wat verlede jaar as eeuefsuitgawe uit die pen van prof. Pieter Kapp verskyn het. In vele opsigte vind die stryd van die Afrikaner tydens die twintigste eeu om erkenning vir sy taal en sy identiteit neerslag in die Akademie se veelbewoë geskiedenis. Daarmee saam herleef 'n mens die interne spanninge wat die Afrikanerspsige oor die afgelope honderd jaar gekenmerk het: dié tussen pro-Britse en anti-Britse Afrikaners, die Nat-Sap-stryd, die konflik tussen moderniste en tradisionalistes tydens die sestiger- en sewentigerjare, verligtes en verkrampes, godsdiensstiges en sekulariste, regs en links, tot by vandag waar 'n ewe felle stryd tussen sogenaamde “nasiebouers” en “volkstaters” woed.

Dikwels gaan dit in die Akademie se geskiedenis om taalkundige of wetenskaplike kwessies, literêre of estetiese maatstawwe by die toekenning van pryse, maar onderliggend aan dié oënskynlik tegniese kwessies, vind 'n mens telkens 'n

onderliggende politieke motief. Een van die punte van kritiek wat 'n mens teenoor Kapp se procédé, wat bedoel is om die Akademie vanuit 'n min of meer "neutrale" en wetenskaplike hoek te beskryf, sou kon opper, is dat hy soms die wisselwerking tussen die groter politieke of selfs geopolitieke strominge in ons wêrelddeel en die Akademie se lotgevalle geringskat. Vandaar sy opvatting van die geskiedenis van Afrikaans as kultuurtaal – en waarby die Akademie so 'n kardinale rol gespeel het – as "droom". Die honderdjarige bestaan van die Akademie sou daarom te wyte wees aan die najaag van 'n droom deur 'n klompie idealiste wat die aanvanklike opwelling van die Genootskap van Regte Afrikaners in 1875 verder sou voer deur in 1909 'n Akademie vir Afrikaans op te rig.

Helaas, nee. Afrikaans of die Akademie is geen resultaat van 'n droom nie, maar van 'n politieke en etniese noodwendigheid. Die vermaarde Franse taalkundige Antoine Meillet het die volgende te sê gehad oor die kragte wat tale skep of laat vergaan:

Il n'y a guère de nation qui ne vise à posséder une langue en propre, et une langue ne subsiste que difficilement là où elle n'est pas soutenue par un sentiment national.

[Daar is beswaarlik 'n nasie wat nie daarna mik om sy eie taal te besit nie, en 'n taal oorleef maar moeilik daar waar dit nie ondersteun word deur 'n nasionale gevoel nie.]

Dis 'n siening wat in die hedendaagse konteks sekerlik nie as polities korrek geag mag word nie, maar die stygende en dalende lyne op die historiese grafiek van Afrikaans en van die Akademie is grotendeels bepaal deur daardie "nasionale sentiment" waarvan Meillet praat.

Net soos die Patriotbeweging van 1875 ten dele gemotiveer is deur die republikeinse beweging wat reeds in die Transvaal en in die Vrystaat tot onafhanklike state gelei het, geskied die stigting van die Akademie tydens die aanloop tot Uniewording, dit wil sê, die hereniging van Suid-Afrika se vier provinsies in 1910.

Nadat die gedagte van eenwording geopper en 'n konvensie daaroor deur die vier koloniale parlemente goedgekeur is, het genl. J.B.M. Hertzog 'n sterk mosie vir die gelykberegting van tale in die nuwe Unie ingedien. Vanuit hierdie politieke momentum het die Akademie self tot stand gekom. Immers kan geen taal as amptelike medium in die administrasie, die regspraak, die onderwys en as uitdrukking van 'n nasionale kultuur gebruik word indien dit behoorlik gestandaardiseer en oor al die noodsaaklike tegniese en professionele terme beskik nie.

Prof. Kapp verdien 'n pluimpie vir die noukeurigheid waarmee hy elke tersaaklike toespraak of skrywe aanhaal en toelig, oor die honderd jaar van Akademiegeskiedenis. Terwyl liefhebbers van geskiedenis veel interessante stof hier sal vind, het die skrywer ook 'n hele skatkis van gegewens rondom die Afrikaanse literatuuargeskiedenis opgediep. Geskille tussen Afrikaanse skrywers, hetsy oor politiek, hetsy rondom persoonlikhede, kom veral ter sprake in hoofstuk 5 oor die letterkundige bekronings.

Die twintigste eeu was op letterkundige gebied in die meeste lande 'n onstuimige tydvak. Die ikonoklastiese opmars van die modernisme met sy klem op vormlike eksperiment en, helaas, ook die *succès de scandale*, is die Afrikaanse letterkunde nie gespaar nie. Terwyl die geslag van Van Wyk Louw en D.J. Opperman

reeds hier en daar rondom bekronings vasgesit het, is dit met die koms van die Sestigerbeweging in Afrikaans dat 'n warm stryd rondom sekere werke uitbreek, veral dié van Etienne Leroux. Hoewel Leroux, anders as Brink en Breytenbach, geen linkse *enfant terrible* was wat Afrikanerinstellings met argwaan bejeën het nie, ontketen die toekennings van die Hertzogprys aan sowel *Sewe Dae by die Silbersteins* as aan *Magersfontein, Magersfontein* oor twee dekades van die mees intense literêre, morele en politieke stryde binne die Akademie.

Tereg noem Kapp dit “'n Stryd om Waardes, 1965–1984?”. Terugskouend moet 'n mens sê dat die Akademie eintlik al hierdie onstuimigheid rondom boeke met vloekwoorde of implisiete heidensheid en selfs godslastering met vlieënde vaandels oorleef het. Van Wyk Louw, 'n teenstander van sensuur en iemand wat die jonger skrywers wou aanmoedig om ook die “verborge” aspekte van die mens in hul werke te verken, word só in *Draer van 'n Droom* aangehaal:

Ons letterkunde kan meer kante van die mense se lewe uitbeeld ... [dit wat] hoog en edel is, maar ook laag, vuil, verskriklik, dus goed *en* sleg ... Daar is mense wat tog weer Afrikaans wil inperk; nou tot die voorkamer, soos vroeër tot die kombuis ... Ek glo vas dat mense wat daardie geloof besit, 'n gevaar vir ons taal is. As die mening algemeen word: Afrikaans is goed genoeg vir die oppervlakte van die lewe, maar as jy dieper wil gaan en die verborge dinge wil leer ken, moet jy dit in 'n ander taal soek ... As *dit* ons omvatting is, sal die “wonder” van ons taal gou weer doodkwyn. Ons moet onthou; 'n eendagsblom is ook 'n wonder – van korststondigheid (p 197).

Ná 1984 toe Breyten Breytenbach uiteindelik met die Hertzogprys deur die Akademie se Letterkundige Kommissie bekroon word, neem die omstredenheid af, sodat Kapp kan praat van “rustiger waters”.

Op die natuurwetenskaplike front, is dit interessant dat die Fakulteit Natuurwetenskappe van die Akademie – teenoor Geesteswetenskappe – aanvanklik as 'n aparte Johannesburgse vereniging ontstaan het. Soos Kapp dit stel:

Johannesburg het in die jare dertig 'n oplewing van Afrikaanse aktiwiteite beleef. Aan die Universiteit van die Witwatersrand het Afrikaanse studente en dosente 'n wakker eie Afrikaanse gemeenskap gevorm waarin dosente van die Departement Afrikaans-Nederlands soos C.M. van den Heever en Abel Coetzee 'n aktiewe rol gespeel het. In 1937 is die Afrikaanse Vereniging vir Wetenskap en Wysbegeerte gestig, met 'n eie lyfblad, Die Afrikaanse Denker. In sy eerste hoofartikel, in Oktober 1937, het die redakteur die klem op die natuurwetenskappe geplaas: ‘Hierdie kontribusie sal nie net vir die Afrikanervolk van ontsaglike intellektuele betekenis wees nie, maar ook groot kulturele waarde besit, as hulle die geleentheid gegee word om in hulle eie taal te dink, te praat en te skryf. Hoofsaaklik met hierdie oogmerk is die Afrikaanse Vereniging vir Wetenskap en Wysbegeerte in die lewe geroep (p 301).

Gegewe die Afrikaner se voorliefde om “af te stig” of om 'n swetterjool mededingende kultuurorganisasies aan die gang te hou, is dit merkwaardig dat die genoemde vereniging uiteindelik in 1941 tydens die raadsvergadering formeel by die Akademie ingelyf is. Vandag leef dit steeds voort as die Fakulteit Natuurwetenskappe. Hertzog en vyf ander uit die Wes-Kaap het téén die inlywing gestem, hoofsaaklik omdat die woord “Taal” voortaan uit die Akademie se naam weggelaat sou word.

In die hoofstuk oor onderwys, getitel “Die Hoop van die Droom” plaas die skrywer, benewens 'n historiese voëlvlug oor Afrikaanse onderwys, die klem op die

meer onlangse ontwikkelinge en veral die agteruitgang van Afrikaans as medium van tersiêre onderrig. Tereg praat hy van “Terug na 1910 – ’n Nuwe Taalstryd in die Onderwys”. Hoewel die Akademie voortdurend versigtig gereageer het op allerlei onbekookte ingrepe van die ANC-bewind in onderwys, het hy darem die standpunt van prof. Andreas van Wyk in 2001 geondersteun toe laasgenoemde gesê het dat Asmal se benadering om druk op Afrikaanse universiteite te plaas om demografies te verander “belangrike bedreiginge vir die taalregte van Afrikaanse studente en universiteite inhou” (aangehaal op p 343).

Die Aksie Hoër Onderwys, waaraan die Akademie meegewerk het, het gepoog om standpunte teenoor die Gerwel-kommissie te stel en allerlei byeenkomste is gereël en referate is gelewer, sonder noemenswaardige uitwerking. Dit noop Kapp om die hoofstuk oor onderwys af te sluit met die pessimistiese stelling: “In sy honderdste jaar staan die Akademie weer voor dieselfde uitdaging as by sy stigting. Die droom se toekoms moet nog verseker word” (p 361).

Hoewel ’n mens beswaarlik kan verwag dat daar in so ’n jubileumuitgawe omstrede of te kritiese standpunte gestel sal word, kan ’n mens tog dieselfde beswaar teen Kapp se geskiedenis van die Akademie inbring as teen Hermann Giliomee se *Die Afrikaners*, naamlik dat dit oor die meer onlangse geskiedenis min kritiese afstand toon nie. In sy bespreking van een van die ANC se revolusionêre konsepte, “transformasie”, wat wel die tema van ’n Akademie-simposium was, spreek Kapp byvoorbeeld die hoop uit dat die Akademie deur “konstruktiwede deelname ... ’n opheffende transformasie-model [kan] ontwikkel”. Dít terwyl die verwoestende verengelsing en staatsgedrewe oornam van die Afrikaanse universiteite juis in die naam van “transformasie” geskied het. Ten tye van die skrywe van hierdie resensie is daar ’n geslote vergadering oor transformasie aan die Noordwes-universiteit aan die gang wat ten doel het om die laaste oorblywende Afrikaanse kampus in die land, dié op Potchefstroom, insgelyks finaal te verengels en van Afrikanerinvloed te suiwer.

Van die insiggewendste gedeeltes in die boek handel oor die pogings van ’n bepaalde groep bruin intellektuele slegs enkele jare gelede om die Akademie geheel en al te laat ontbind. Die feit dat sodanige gesprekke oor die voortbestaan van die Akademie grootliks sonder die medewete van die lede geskied het, verteenwoordig ook ’n taamlieke aanklag teen die raad wat nie sulke ingrypende onderhandelinge met buitestaanders behoort aan te pak sonder goedkeuring van die lede nie.

Volgens Kapp het daar in Februarie 2006 ’n gesprek plaasgevind wat

in ’n minder goeie gees as die vorige verloop [het], veral vanweë die eis van prof. Hein Willemsse van UP dat die Akademie móet ontbind om sy goeie bedoelinge te demonstreer. Hennie van Coller het as voorsitter van die Akademie dit as ’n onredelike eis beskou omdat ontbinding sonder dat iets in die plek daarvan gestel word, futiel sou wees (p 394).

’n Liggaam soos die Akademie wat onder die huidige bestel onder sulke politieke druk verkeer om, hetsy op te gaan in ’n Engelstalige akademie, hetsy om “omvorm” te word tot ’n liggaam wat vir die huidige bewind ideologies en demografies aanvaarbaar sou wees, kan beswaarlik gerus slaap. Daarby was die Akademie vanweë ’n gebrek aan staatsbefondsing vir ’n hele paar jaar in die hoërsorgeenheid, finansiële gesproke. Danksy skenkings van Dagbreektrust is dié

probleem grotendeels agter die rug, maar soos die voortbestaan van Afrikaans as kultuurtaal, is die toekoms van die “droom” nie so verseker soos wat Kapp in die slot van sy teks wil voorhou nie.

Die enigste rede waarom die Akademie waarskynlik nie tot dusver deur die staat “getransformeer” en onder die politieke beheer van die staat geplaas is nie, is omdat die staat nóg die Akademie, nóg Afrikaans as belangrik genoeg beskou om daarvan ’n oornameteiken te maak. Binne ’n toenemend totalitêre omgewing in Suid-Afrika waar akademiese vryheid reeds gesneuwel het met universiteite wat hul outonomie ingeboet het, kan verdere politieke ingryping in die Akademie of pogings om die liggaam weg van sy historiese wortels in die Afrikanervolk te stuur, nie uitgesluit word nie.

Uiteindelik laat die lees van Kapp se relaas oor die wel en wee van die Akademie ’n mens met ’n bepaalde bewoënhed. Hoe moeilik was dit nie om Afrikaans as kultuurtaal oor die afgelope eeu te vestig nie en hoe maklik kan dié grootse monument aan die ywer van ons voorouers nie weer afgebreek word nie!

Dat *Draer van ‘n Droom* baie stof tot nadenke bied, is egter gewis.

Dan Roodt
Johannesburg

Book Feature

Boekbeskouing

Christoph Marx, *Oxwagon Sentinel: Radical Afrikaner Nationalism and the History of the Ossewabrandwag*
Unisa Press, Pretoria, 2008
xii+654 pp
ISBN 978-1-86888-453-7
R400.00

A definitive study of the Ossewabrandwag

The Ossewabrandwag was born out of the euphoria aroused by the 1938 commemoration of the trek, a moment of utopian promise that offered many Afrikaners spiritual and national renewal. South Africa's entry into the war decisively broke Hertzog's 'fusion' government and left the Afrikaner nationalist movement more divided than it had ever been. Far from uniting in the face of Smuts's alleged capitulation to imperialism, radical nationalists found themselves torn between allegiance to the parliamentary National Party, the paramilitary Ossewabrandwag and a host of smaller political bodies ranging from the Nuwe Orde and the Afrikaner Party to the militant fascist shirt movements. The Afrikaner Broederbond, which tried to hold the ring in order to unify the *volksbeweging* under its own authority, was composed of members whose sympathies reflected – and sometimes amplified – the rivalry between the National Party and the Ossewabrandwag. In the context of this fevered internecine conflict the wartime Smuts government was mostly content to play a watchful role, other than when it felt impelled to arrest and intern OB extremists as a preventative measure.

Of all the splinter movements that arose in the aftermath of collapse of fusion, the rise of the OB was the most spectacular. The initial stronghold of this mass movement was in the Orange Free State but it soon spread to the Transvaal and the Cape. Its presence in Natal was confined to Afrikaner enclaves. Somewhat against expectations, the OB was not very well represented in South West Africa where pro-German fifth columnists were active. The OB managed to establish itself firmly within rural as well as urban constituencies, building effectively on the command traditions of the countryside and the patriarchal structures of farming communities, as well as the frustrations and fears of marginalised city dwellers and workers. It claimed significant support from the rising legions of Afrikaner intellectuals in university centres like Potchefstroom, Bloemfontein, Pretoria and Stellenbosch. Estimates suggest a total membership of around 2 to 300,000 at its height.

Colonel J.C.C. Laas, the founding *commandant-generaal* of the Ossewabrandwag, was a capricious and impulsive soldier given to bursts of frenetic activity. He ceaselessly toured the country, appointing OB leaders in a chaotic manner with little concern for administrative or organisational process. Laas managed to resist moves to draw up a constitution for the fledgling movement. In 1940 he was replaced by J.F.J. 'Hans' van Rensburg, a dynamic figure who combined military experience

with a high-flying career as a civil servant in the law department and also as administrator of the OFS. In presenting itself as non-hierarchical and inclusive, the OB provided a route to rapid advancement: ordinary members might find themselves in notional authority over men who, in other spheres of life, possessed superior status; yet the inner circles of the OB wherein decision-making was concentrated was dominated by academics and professionals who soon gravitated to positions of influence. Key to the success of Van Rensburg, an ardent germanophile, was his ability to project himself as a Prussian-style officer who, albeit elitist, was able to command the respect of ordinary recruits. Although strongly influenced by national socialism, Van Rensburg was not a rabble-rouser or a demagogue in the Hitlerian image.

The OB's fortunes rose and fell with hopes of German victory in the war. Authoritarian, anti-democratic, profoundly anti-semitic, resolutely anti-communist, and infused with an extremist nationalism that venerated trekker heroes and Krugerite republicanism in particular, its membership was strongly disposed towards violence. Uniforms, marching rituals, and energetic displays of *volkskultuur* proved attractive to its populist membership. The split between the OB and Malan's National Party centred on issues like the role of parliament and the terms of the constitution of the future Afrikaner republic, a matter that came to a head in 1942 when it was still unclear which organisation would emerge dominant amongst radical nationalists.

The Ossewabrandwag achieved very little in the first three or four years of its ascendancy; decline thereafter was rapid. Although OB members were implicated in various threats to overthrow the state and were routinely involved in vicious street brawls with soldiers as well as rival Afrikaner nationalists, it never posed a serious risk to the security of the state. The OB's paramilitary *stormjaers* operated as an elite militia with the clear intent of fomenting violence, yet in practice it did more posturing than perpetrating. Though undeniably frightening, the *stormjaers* never gained control of the streets and proved unable, perhaps unwilling, to unleash a ruthless regime of terror comparable to the Nazi SS. The *stormjaers* were critical of the many *braaivleisgeneraals* amongst the OB's broader oupa-army. Several leading Afrikaner nationalist intellectuals, including Piet Meyer, Geoff Cronjé, N.G.S. van der Walt, H.G. Stoker and L.J. du Plessis were adherents of the OB who rose to positions of influence within the organisation. Yet their ideas cannot be said to have emanated from the OB itself.

Ideologically, the OB evinced a *mélange* of anti-communism, anti-semitism and racism – yet it never developed a clear manifesto or programme. It did not, for instance, play a leading role in the formulation of apartheid, partly because it was so wrapped up in intra-nationalist disputes, but also because it never gave serious thought to policy implementation and the exercise of power. The OB's yearning for an exclusive Afrikaner *volks* nationalist state emphasised generic rightist values such as religion, discipline, the family, and corporatism, but it did little to formalise these in practice. The OB proved unable to compete with the organisational structures of the National Party which became ever more professional and sophisticated under Malan, Verwoerd, and Strijdom. Notwithstanding its clear authoritarian tendencies, the OB was unable to exert effective discipline over its own membership: wayward followers were expelled, but for the most part they simply drifted away.

This brief summary cannot do full justice to Christoph Marx's detailed analysis and meticulous research which has resulted in what must be the definitive study of the OB movement. Readers familiar with the work of Furlong, O'Meara, Giliomee, and others should not expect startling new revelations but they will be intrigued by the new evidence that Marx has brought to this study, as well as his judicious evaluation of differing interpretations. The text abounds with interesting sidelights on well-known personalities and familiar events. Unfortunately, the reader has to work hard to find these.

There are two significant strengths to this book. In the first place, Marx has done a prodigious amount of archival research and his grasp of the secondary material is sound. Although many specific claims (for example, Hertzog's authoritarianism) do not fully convince, the author backs up his views with substantial material. Secondly, Marx uses his command of the German as well as South African historiography to excellent comparative effect. When he argues, for instance, that what been often termed as 'neo-Fichteanism' in South Africa, is better described as 'Spenglerism', one is inclined to take the claim seriously.

Marx mounts a strong argument in the first section of the book to the effect that parliamentarianism in twentieth-century South Africa was not very well established, reminding us of the extent to which post-Union white politics was marked by a tendency to violence. He also has interesting things to say about the relationship between the authoritarian aversion to conflict and its search for harmony and honour, drawing on the theoretical insights of scholars like Elias and Dahendorf. Marx may exaggerate his case but he does entice the reader to think anew about the nature of the post-Union South African parliamentary state, so often assumed to approximate to the 'Westminster model'. He offers important insights, too, on the nature of the National Party's internal organisational structures. Moreover, Marx has interesting things to say about ideology, in particular, variants of cultural nationalism. He makes a strong case (paralleling the argument of Milton Shain) to the effect that anti-semitism, far from being a marginal influence in the 1930s and 40s, is in fact key to understanding to the emergent racism of apartheid.

Originally submitted as Marx's habilitation thesis in 1996, the book is 650 pages in length. Marx only begins his analysis of the OB half-way through the text. In keeping with the conventions of the habilitation – effectively a second doctoral thesis – the author seems bound to chase down every possible lead and to demonstrate his mastery over the entire field of radical nationalism. This means that the narrative structure sometimes seems to have a life of its own, with the author chasing around like a sheep-dog to impose order on its wayward subjects. In pursuing and corralling his burgeoning subject matter, Marx is often deft and insightful. But no sooner is one sheep safely secured than another has to be brought into line. The voluminous size of this book, and the apparent absence of editorial control on the part of the publishers, may deter many readers from reading it. This would be a pity because Marx's book is a major study which deserves a prominent place alongside other titans in the field.

Saul Dubow
University of Sussex

Afrikaner nationalism revisited: Perspectives on radicalisation and its manifestations in the Ossewabrandwag

Christoph Marx, professor of History at the University of Duisburg-Essen in Germany, is not an unfamiliar name in journals on African history, especially the history of South Africa in the 1930s and 1940s. Nor is this the first time he has written on the Ossewabrandwag. In 1994, while still at the University of Freiburg, he published an excellent article in the *Journal of Southern African Studies* on the Ossewabrandwag as a mass-movement. This has become one of the most important studies on the topic, effectively capturing and summarising the core nature of the movement. In his recent book under review here, Marx focuses specifically on radical Afrikaner nationalism with special reference to the Ossewabrandwag.

The post-doctoral study which led to this new publication originally secured Marx's tenure at Duisburg-Essen and was published in German under the title *Im Zeichen des Ochsenwagens: Der radikale Afrikaner-Nationalismus in Südafrika und die Geschichte der Ossewabrandwag* (1998). This is one of very few useful studies on Afrikaner nationalism published in German; indeed there is not much published material on the Ossewabrandwag (OB) in any language. Merely through its focus and topic alone, therefore, this new work makes a significant contribution.

The greatest merit of the book undoubtedly lies in the author's meticulous research. *Die Ossewa-Brandwag: Vuurkje in Droë Gras* (1991) under the editorship of P.F. van der Schyff is the only other study on the Ossewabrandwag with a comprehensive empirical base. True to the German scholarly tradition, Marx's study is thorough in the extreme; it testifies to a standard of scholarship that must have been excruciating to maintain consistently. Nor should it be forgotten that he also had to master Afrikaans to understand the bulk of the relevant source material. He has consulted a wide range of sources encompassing theoretical works on nationalism; landmark studies of Afrikaner nationalism written in the twentieth century; and an immense volume and variety of secondary sources written on twentieth-century South Africa, especially on the 1930s and 1940s. Primary sources, particularly newspapers and the work of contemporaries are used in the first two parts of his book while his research on the Ossewabrandwag per se is mainly based on archival sources. Marx claims that his book has the broadest empirical base of all works published on the OB thus far – a mere glance at his bibliography and footnotes confirms that he is certainly not given to exaggeration.

The author's explanation of the nature of Afrikaner nationalism and the place of the Ossewabrandwag in this theoretical context makes it first and foremost a social history. It is a careful analysis of the specific historical structures that favoured the rise of Afrikaner nationalism, but unlike many other studies on the topic, which argue that Afrikaner nationalism followed an unavoidable path towards apartheid, Marx emphasises the danger of blindly using teleological interpretations of history. This equips him to give a more sober account of Afrikaner nationalism. Throughout the book he discusses what he calls the "self-evident"; and then proceeds to show that nothing in history is unavoidable. In the words of Marx himself: "... other developments would have been possible". This in itself is a fresh look at Afrikaner nationalism considering that an influential trend in the historiography is to see it

merely as a precursor to apartheid, ignoring the immense complexity of Afrikaner nationalism in its own right.

By writing a social history Marx evades the reductionism that might have resulted in placing exclusive emphasis on the history of ideas and ideologies. And yet it is not the genre of social history per se which comes through so clearly, but how he makes the writing of social history his own. The book deals mainly with the radicalisation of Afrikaner nationalism in the 1930s and 1940s. This was a time of social, economic and political turmoil in South Africa, with the Great Depression ravaging the country's economy and new and existing social and political problems dominating the scene. While discussing the transformation of nationalism during this time, he integrates its social historical imperatives with the ideas and ideologies that shaped this process. And in doing so he does not deviate from social history; he enriches his account of this extremist form of nationalism by providing an integrated look at how conditions combined to make way for its articulation and organisation. Capitalism, political revisionism, constitutional nationalism, socio-economic tribulations and all the other developments and influences are woven into the fabric of his discussion. While other historians have explained the emergence of political extremism in the 1930s and 1940s as being under the sway of European ideological influences, Marx shows through his meticulous research that radical Afrikaner nationalism required little prodding from Europe. The conditions portrayed in the second part of the book *cannot* be separated or even remotely understood without knowledge of the underlying long-term developments leading towards extremist nationalism. Marx acknowledges this through the structure of his book.

The work is divided into three parts; this enriches the problem-centred approach which the author chooses to follow. Although he uses a topical exposition, the first two parts of the book supplement each other logically and chronologically – the reader always retains a sense of the time the author writes about.

The first part of the book deals with the foundations of Afrikaner nationalism and its long-term structural pre-conditions. Marx relates how ethnic consciousness (rather than other forms of identity) took hold of South Africa's political elites. This is one of the most important foundations of Afrikaner nationalism and Marx plots its course by reaching back into the nineteenth century. Then, by pointing out the economic and social changes which characterised the first half of the twentieth century, he clarifies and explains the shifts that took place in the political, social and cultural self-perceptions of the Afrikaner people. Many Afrikaners, for example, took exception to the Union constitution of 1910 and its enforced conciliation between Anglo-Boer War adversaries (the Afrikaners and the English-speakers). Afrikaner leaders framed their political ideas around personal loyalties and an almost romantic harking back to the "idyllic" times of the old Boer republics. And most importantly they ethicised social issues by playing the "poor white" Afrikaners off against urbanised blacks in the labour force. All of this contributed to their distrust of the parliamentary political system of Westminster and the urgent need to reform or even replace it. Thus, the search for "alternative" systems flourished and simultaneously fuelled the growth of radical Afrikaner nationalism.

In the second part, Marx illustrates the radicalisation of Afrikaner nationalism in the 1930s and 1940s; together with the first section this provides an effective

context for the explanation of the Ossewabrandwag as the prime example of radicalised Afrikaner nationalism. The true value of the book begins with the second part as is clear in the way Marx explains *how* Afrikaner nationalism was radicalised into *volk* and cultural nationalism against his well-set background. He devotes four chapters to unravelling this issue and this is arguably the most telling, in-depth part of his analysis. It provides an efficient, believable answer to one of the fundamental questions of his book: how Afrikaner nationalism transformed itself from a populist to a cultural nationalism while becoming politically radicalised at the same time.

In addition, the second part also traces the medium and shorter term developments that led to the radicalisation of Afrikaner nationalism. Marx follows the main trajectory of events behind these changes, notably political developments like the “grand coalition” of 1933; socio-economic problems of the 1930s, particularly the Great Depression; and of course the seminal Voortrekker centenary commemoration (*Eeufees*). The symbolic oxwagon trek of 1938 was both the embodiment of cultural Afrikaner nationalism and the spark that ignited the “bush fire” of extremist nationalism which found expression in the founding of the Ossewabrandwag.

Marx’s account reaches its climax in the third and longest part of the book. It examines the radicalisation of Afrikaner nationalism by looking at how it manifested itself in the Ossewabrandwag in the late 1930s and during the Second World War. Of all the extra-parliamentary movements which emerged in the 1930s, it was the most prominent. Initially it tried to hide its fascist sentiments under the guise of cultural nationalism but clashes with the National Party and the immense growth of the OB under the leadership of J.F.J. van Rensburg transformed it into a fascist organisation, propagating a corporative and authoritarian state modelled on German-styled National Socialism. With the allied victory over Germany and the subsequent election victory of the National Party in 1948, the Ossewabrandwag eventually declined and most of its members became absorbed into the NP. The facts and sources are interpreted by Marx against the backdrop of radicalised Afrikaner nationalism and he analyses the shifting social basis of the movement in admirable fashion.

One of Marx’s own points of critique against previous studies of the Ossewabrandwag is that they do not take the regional and social differences of the movement into account, creating the illusion of homogeneity. Although he neglects to give a comparison of the organisational aspects of the OB in the different regions, he devotes a chapter to how the movement developed in the various provinces as well as in the rural and urban areas. This alone greatly broadens the reader’s understanding of the OB’s complexity.

Although his account of the history of the movement is a comprehensive one, it cannot claim to be complete. For example, he devotes only a page to the youth movement and a mere page to the role of women in the Ossewabrandwag, while a whole book could be written on each of these topics alone. However, one can understand the necessity to keep the portrayal of the movement focused on the first two parts of the book in order not to trail off from the problem-centred approach of his study. Marx’s writing on the OB is revisionist in the sense that the topics he covers have already been extensively explored by the historian based in Potchefstroom. However, it is also original because of the integrated perspective he uses to explain the Ossewabrandwag and the vast amount of new information his

research has added to the corpus of work on the organisation. A telling contribution of this book is that it contextualises the OB in a way not accomplished before and thus opens pathways for further studies on various aspects of the movement based on Marx's presuppositions.

This publication makes a welcome and significant contribution to the debate on Afrikaner nationalism and the nature of the Ossewabrandwag. However, for all its merits, this is a taxing read – it is clearly not meant for popular consumption. Nonetheless, any serious scholar who is interested in South African history of the 1930s and 1940s will find this book immensely insightful. It is certainly a worthwhile read.

As one of the contemporaries, quoted by Marx, wrote of the Ossewabrandwag, "History as a science will one day give a fair assessment of the position of the Ossewabrandwag in the development process of the Afrikaners and their future independent, Christian and national republic". Christoph Marx's exposition is without a doubt a "fair assessment" and will surely become one of the major secondary works to consult for any study on the Ossewabrandwag and radical Afrikaner nationalism.

Charl Bignaut
University of Pretoria